

จุดหมายปลายทาง ที่มนุษย์ต้องเดินไป

— ๖ —

๑๔ ตุลาคม ๒๕๓๓

คำบรรยายเรื่องทิศ ในวันนี้จะเป็นการพิจารณา
กันในลักษณะที่เป็นการสรุป สรุปความเรื่องทิศ; คือว่า
เราจะมองดูสิ่งเหล่านี้ในวงกว้าง แล้วสรุปความว่ามันเป็น
อย่างไร ?

คำว่า “ทิศทาง” นั้นหมายถึงสิ่งที่จะต้องเดินไปหา ให้ถึงจุดหมาย
ปลายทาง. ที่นี้เด็ก ๆ ก็จะถามว่า พุดกันถึง ทิศเบื้องหน้า เบื้องหลัง เบื้องซ้าย
เบื้องขวา เบื้องบน เบื้องล่าง; แล้วคนอยู่ตรงจุดศูนย์กลาง แล้วก็จะเดิน
อย่างไร ? ใครจะเดินได้. จะเดินไปทางทิศตะวันออกทิศหนึ่ง แล้ววิ่งมาจุด
ศูนย์กลาง; แล้ววิ่งไปทางทิศตะวันตกก็ แล้วกลับมาจุดศูนย์กลาง อย่างนี้
แล้วจะไปไหน. นี่ก็สอนท่องทิศ คือคนโง่ รู้เรื่องทิศแล้ว ก็ไม่รู้ว่าจะเดินไป
ได้อย่างไร.

การที่จะแก้ปัญหาเหล่านี้ ก็ต้องเป็นเรื่องของความมีสติปัญญา คือความ
ไม่โง่; ต้องรู้ว่ามันหมายความว่าอย่างไร? แล้วก็จะเดินกันอย่างไร? แล้วก็เดิน

๕๖๘

ได้ช่วย จึงจะสำเร็จประโยชน์. ขอร้องว่าอย่าลืม ว่าพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องของสติปัญญา; พุทธะแปลว่าผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน. เมื่อรู้อะไรแล้วก็มีสภาพเหมือนกับตื่นนอน ไม่หลับ แล้วจะได้มีการกระทำที่ถูกต้อง; แล้วก็เบิกบาน. อันนี้เป็นความหมายของคำว่า พุทธะ. เพราะฉะนั้นเราจึงมีหลักที่ตายตัวลงไปในเรื่องที่เกี่ยวกับปัญญา ว่าปัญญาหมายถึงปัญญาที่แท้จริง เป็นเครื่องทำความรอบคอบ.

มีบาลีสำคัญ ๆ ที่ต้องนึกกันอยู่เสมอ เช่น พระพุทธเจ้าตรัสว่า :—
ปัญญาญ ปริสฺสฺยติ-ปริสฺสฺยติได้ด้วยปัญญา. อย่างนี้ปัญญาก็เป็นเครื่องชำระบาปชำระอวิชชา; แล้วก็ปริสฺสฺยติแล้ว มันก็พอแล้ว มันไม่มีหน้าที่อะไรอีก. ที่สำคัญที่สุดในทางคำพูด เช่นว่า : *สมมมาทิจฺฉิตมาทานา สหฺมํ ทุกฺขํ อุปฺปจฺจํ-เข้าไปล่องพ้นความทุกข์ทั้งปวงได้ ด้วยอำนาจของการมีสัมมาทิจฺฉิต.* สัมมาทิจฺฉิตคือปัญญา ซึ่งมีความหมายจำกัด รักุมที่สุด ผิดไม่ได้ ตื้นไม่ได้ ทั้งในภาษาไทยและภาษาบาลีก็ตาม. ที่พูดว่า ปัญญาเฉยๆ มันมีปัญญาเจอก็ได้, เช่นมีปัญญาไปในทางที่จะไม่เป็นธรรม ไม่เป็นบริสุทธิ์ อย่างพวกโจรมีปัญญาอย่างไร. แต่เมื่อพูดว่าสัมมาทิจฺฉิตแล้ว มันก็ไม่ได้; คำว่า "สัมมา" มันจำกัดไว้ชัด. มีสัมมาทิจฺฉิตก็คือ มีความรู้ความเข้าใจ ความเห็น อะไรที่ถูกต้อง ที่เป็นธรรมที่ประกอบด้วยธรรม; แต่ก็คือปัญญานั้นเอง เป็นปัญญาที่ถูกต้องที่บริสุทธิ์. พุทธภาษิตอย่างนี้มีมากหลายบท ตรงเป็นอันเดียวกันว่า เราต้องรอบคอบด้วยปัญญา. ที่เป็นกลางกว้างๆ กว่านั้นก็ถือว่า :— *ปัญญาํ หิ เสฏฺฐิยา กุสลา วทณฺติ, นกฺขตฺตวาทาวว ติรณฺณํ, สึลํ สิริ อานํ สติญฺจ ธมฺโม จลย.* รวมความแล้วว่า *คุณลาคทั้งหลายนกล้วนปัญญาว่า เป็นสิ่งประเสริฐที่สุด เหมือนพระจันทร์เด่นกว่าดวงทั้งปวง;* ก็คือว่า ศีล สิริ มั่งขวัญ ธรรมของสัตบุรุษทั้งหลาย ย่อมอยู่ในอำนาจของปัญญาที่จะถึงมา. มันจึงกว้างหมด ว่าปัญญาเป็นกิจที่มาซึ่งธรรมทั้งหลายเหล่านั้น แม้แต่มีขวัญ, สิริ แปลว่ามีขวัญ ก็คือความมีโชคดี ความที่จะเป็นไปแต่ในทางที่ดี.

เพราะฉะนั้น ต้องมีปัญญา จึงจะรู้ว่า จะเดินไปตามทิศ ตามทาง ไปได้อย่างไร. มันก็จะแก้ปัญหาได้ว่า ไม่ใช่เราจะต้องวิ่งไปวิ่งมา - วิ่งไปวิ่งมา; แล้วหยุดอยู่ที่ตรงที่จุดศูนย์กลาง แล้วจะเป็นอะไร มันก็ไม่ไปไหน เท่านั้น. นี่มันเป็นคำสอนที่เปรียบเทียบ เพราะฉะนั้นต้องระวังให้ดี; อย่าตีความให้ผิด จึงจะเป็นการปฏิบัติได้; มิฉะนั้นก็จะเป็นความรู้ที่ปฏิบัติไม่ได้ เป็นเรื่องที่ น่าสงสาร. แปลความคิด เช่นคำว่า “อัฐังคิกมรรค” แปลว่ามรรค ๘ ทาง, มรรค ๘ สาย; อย่างนั้นมันก็ผิดหมด จะเดินอย่างไรได้. มีหนทางทั้ง ๘ สาย แล้วคุณจะได้เดินอย่างไรได้. อัฐังคิกมรรค เขาแปลว่า หนทางสายหนึ่งซึ่ง ประกอบด้วยองค์แปด, องค์คุณ หรือคุณสมบัติ ๘ ประการ; มันก็เดินได้.

คำว่า “ทิศทาง” นี่ก็เหมือนกัน มันเป็นทิศทางเดียว ซึ่งจะพาไปสู่ จุดหมายปลายทางที่มนุษย์จะต้องไป. พุทธอย่างถูกต้องที่สุดก็ได้ พุทธอย่างกำปั้นทุบดินที่สุดก็ได้ คือที่สุดของความทุกข์ คือนิพพานเป็นจุดหมายปลายทาง; ต้องไปเท่านั้น. ที่มาพูดเป็นทิศ ๖ มันก็เลยฟังไม่ถูก สำหรับเด็ก ๆ ว่าจะไป อย่างไร. ทิศ ๖ ทิศ ๘ อะไรก็ตาม ก็ควรจะรู้ว่าเป็นคำอุปมา เช่นเดียวกับว่า มรรคมีองค์ ๘ นั่นเอง; หมายความว่า เราจะต้องเดินให้ถูกต้องไปทั้งหมดในทุกปัญหา ที่เกี่ยวกับการเดินนั้น. อย่างพระราชนิพนธ์เดินไปด้วยการแบกภาระหนัก ไปด้วย มีเรื่องบิดา มารดา บุตร ภรรยา สามี ครูบาอาจารย์; มันก็เป็น การเดินทาง . ที่แบกของหลายๆ อย่างไปด้วย ก็ต้องแบกให้ถูก ก็สามารถที่จะ เดินไปตามทิศทางที่จะไปนิพพานได้ตามความมุ่งหมายของคนทุกคน ไม่ว่าภุมหัตถ์ หรือบรรพชิต.

สำหรับคำว่า “ทิศ” นี่ก็คล้ายๆ กัน มันเป็นคำพูด สำหรับคนพูด; คำพูดบางคำ หรือว่า คำเดียวกัน บางคราวถึงอะไรไปตามสถานการณ์

หรือภาวะการณ์อะไรในเวลานั้น ที่เรากำลังเฝ้าดูอยู่. เพราะฉะนั้น คำว่า ทิศก็มีทิศ อย่างภาษาวัตถุ ภาษาฟิสิกส์ นี่ก็มี, ภาษาจิต ภาษานามธรรมก็มี, และภาษาสูงไปกว่านั้น เป็นภาษาวิญญาณก็มี. พูดว่าทิศอย่างภาษาวัตถุ ก็เอา วัตถุเป็นหลัก ตามที่เรารู้จักมันอย่างไร. ทิศไหนดวงอาทิตย์ ก้อนวัตถุนั้นออกมา ก็เป็นทิศตะวันออก; ทิศไหนดวงอาทิตย์ลับ ไปก็เป็นทิศตะวันตกไป ตามสายตา ของคนสมยันั้นเอาวัตถุเป็นหลัก. เมื่อได้สองทิศแล้ว มันก็มีขวา – ซ้าย ขึ้นมา; เหมื่อนนั้นเป็นหลัก. ถ้าสมยันั้นเอาเข็มทิศเป็นหลัก; เข็มทิศมันมีการชี้ ไปทิศ ทางหนึ่งคือทิศเหนือ ทางกันของมันก็เป็นทิศใต้. เอาเข็มทิศเป็นหลักมันก็เป็น เรื่องของทางวัตถุ สำหรับจะเดินเรือ หรือเดินด้วยเท้า หรือคำนวณอะไรก็เป็น เรื่องทางวัตถุไปหมด ในเมื่อ คำว่าทิศ นี้เอาวัตถุเป็นหลัก.

จากทิศที่เป็นทางวัตถุอย่างนี้ มันก็เกิดทิศที่เป็นนามธรรม อะไรขึ้นมา ตามลำดับ. เช่นว่า เราเป็นคนอยู่อย่างนี้ มันก็เกิดมีทิศเบื้องหน้า เบื้องหลัง ขึ้นมา ในทางนามธรรมตามลำดับ ตามหลักของทิศทางวัตถุ; เช่นเราจะต้อง มีการศึกษา มีการอาชีพ แล้วก็มีการสังคม, แล้วก็มี การปฏิบัติตนให้ไม่มี ความทุกข์ ก็เกิดเป็นทิศอย่างขึ้นมา. เช่นว่า ทิศเบื้องหน้าเป็นการศึกษา ก็ต้องศึกษากันอยู่เรื่อย จนกระทั่งเข้าโลง มันก็ต้องศึกษาอยู่นั้น; แล้วก็ยัง มี ทิศที่จะติดตามมาคือการประกอบอาชีพ นี่ก็เป็นทิศทางหนึ่ง; แล้วก็ตามมา ให้ได้อยู่ในโลกนี้ ก็เป็นทิศทางหนึ่ง; การรู้จักปฏิบัติในทางจิตใจก็เป็นทิศทางหนึ่ง. นี่ ก็เป็นทิศทางนามธรรมขึ้นมา : เป็นเบื้องหน้า – เบื้องหลัง, เบื้องซ้าย – เบื้องขวา, เบื้องบน – เบื้องล่าง.

ที่นี้เกิดทิศตามความหมายที่ลึกซึ้งขึ้นไป ในทางอื่นๆอีก กระทั่งว่า บิคาบารดาเป็นทิศเบื้องหน้า, บุตรภรรยาเป็นทิศเบื้องหลัง ฯลฯ นี่เอาแต่ความ

หมายที่สูง ไม่ได้เอาตัววัตถุเป็นหลัก. จะสรุปก็ว่า เราเอาวัตถุเป็นหลัก เราก็ได้ทิศทางอย่างหนึ่ง; เอาตัวบุคคลเป็นหลักก็ได้แก่ บิคามารดา บุตรภรรยา ฯลฯ เป็นทิศ ๖. เราตัวบุคคลเป็นหลัก ก็ได้รูปร่างของทิศขึ้นมาอย่างหนึ่ง. ถ้าเราเอานามธรรมเป็นหลัก เช่นมีการศึกษา มีการอาชีพ มีการสังคม มีการอะไรต่างๆ ซึ่งมีนามธรรมเป็นหลัก; มันก็ได้ทิศขึ้นมาอีกรูปหนึ่ง. แต่ความหมายเป็นเรื่องทิศทางที่จะต้องไป; และก็ต้องไปด้วยปัญญา จึงจะเป็นพุทธศาสนา หรือว่าเอาศรัทธาได้. เพราะฉะนั้นอย่าลืม ปัญญา ซึ่งมาเป็นเครื่องมือสำหรับก้าวร่นทาง. แต่แล้วการเดินทางนั้น ก็ไปสู่ที่แห่งเดียว สิ่งเดียวคือพระนิพพาน, มีจุดหมายปลายทางอยู่ที่พระนิพพาน. จะเป็นนิพพานชั่วคราวในชีวิตทำๆ นั้นก็ได้; เป็นนิพพานสูงสุดเด็ดขาด เมื่อปฏิบัติถึงที่สุดนั้นก็ได้. เพราะฉะนั้นเราจึงมีหลักที่หลักเดียวไม่ได้ ว่านิพพานนั้นเป็นจุดหมายปลายทาง; แม้เป็นฆราวาสก็ต้องสนใจ เพื่อจะเดินถูกทาง. เกยวนนี้ยังเดินไม่ถึง ก็ต้องมีความรู้จักทิศทางนี้ไว้ เพื่อให้เดินถูกทางไปเรื่อย ๆ ไม่หลงทาง ไม่วกวนไปมา, แม้จะแบกของหนักรุงรังไป ก็ยังเดินไปถูกทาง ไปช้าๆ.

มีพระพุทธภาษิตที่สำคัญที่เป็นปัญหา ว่า *เย เต สุตตมตา สุธมฺมคปฺ-ปฏิบัติสุตต;* ที่เราเรียกกันง่าย ๆ ว่าธัมมทินนสูตร. สูตรนี้คือ อุบาสกผู้นับถือพระพุทธเจ้า เป็นฆราวาส รุ่งรังไปด้วยบุตรภรรยา ทรัพย์สมบัติ; ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าทูลถามว่า เรื่องอะไรเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่ฆราวาสตลอดกาลนานของแสดงเรื่องนั้น. พระพุทธเจ้าก็เริ่มตรัสอย่างนี้ว่า:- ระเบียบแบบแผนเหล่าใดที่เกี่ยวข้องกับ สุนฺญตา; ที่ตถาคตกล่าว ที่เป็นเรื่องเล็ก มีความหมายอันเล็ก, เป็นไปเพื่อยุติเหตุนิเวศน์ นั้นแหละเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่ฆราวาสทั้งหลายตลอดกาลนาน. เขาใช้คำว่า “ฆราวาส” จวบก็ชักลงไปด้วยว่า มีบุตรภรรยา ฯลฯ ตามแบบของฆราวาส. พระพุทธเจ้าตรัสว่า สิ่งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่ฆราวาสตลอดกาลนานนั้น คือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสุนฺญตาทั้งหมด.

นี่แหละระวังให้ดี ถ้าเข้าใจผิดแล้วก็จะเห็นเป็นการขัดแย้งกันไปหมด; ว่าทำไมขรรควาสนจึงไปถึงสุญญตา. ถ้าไม่มีความมุ่งหมายเพื่อสุญญตา ก็หมายความว่า ขรรควาสนเป็นนรก, ความเป็นขรรควาสนนี้จะกลายเป็นการจมอยู่ในนรก. ต้องมีความรู้ที่จะขจัดปัดเป่าสิ่งผูกมัด ผูกพัน ผาสุก ทิมนาง เหล่านี้ออกไปตามสมควร มิฉะนั้นจะเป็นบ้า; อย่างน้อยที่สุดก็จะเป็นโรคเส้นประสาทตลอดกาล ถ้าไม่มีเรื่องสุญญตาเข้ามาช่วย. คนโง่ ๆ ก็ไม่เข้าใจเรื่องนี้ หว่านขรรควาสนนั้นไม่เกี่ยวกับสุญญตา, อยู่กันคนละทิศคนละทาง หันหลังให้กัน. นักปราชญ์โง่ ๆ ในเมืองไทย ก็ยังมีอีกมาก ที่ยังไม่เข้าใจเกี่ยวกับเรื่องสุญญตา เรื่องจิตว่าง.

ความรู้เรื่องสุญญทานั้นมันประเสริฐลึกซึ้ง; แต่ถ้าเข้าใจผิดก็กลายเป็นสุญญตานิจนาทิฏฐิ; สุญญตานิจนาทิฏฐิมีมาแล้วตั้งแต่ครั้งพุทธกาล. จิตที่ประกอบอยู่ด้วยความรู้สึกของสุญญตานี้ เราเรียกว่า “จิตว่าง”. เมื่อสิ่งที่เรียกว่า *สุญญตา* มีส่วนที่จะเข้าใจผิด เป็นนิจนาทิฏฐิแล้ว, เรื่องจิตว่างมันก็มีส่วนที่จะเข้าใจผิดเป็นนิจนาทิฏฐิ เป็นจิตว่างนิจนาทิฏฐิ เป็นจิตว่างอันธพาล. ที่นี้คนทั่วไป เขาเอาความรู้สึกของตัวเองเป็นหลัก; ถ้ายึดเอาความหมายของคำว่า “จิตว่าง” หรือสุญญตานี้ ไปตามความรู้สึกของตัวเอง; มันก็เลยเป็นอันธพาลหมด. เช่นว่าจิตว่างแล้วก็ต้องไม่มีอะไร, ไม่ต้องทำอะไร, ไม่ต้องคิดนึกอะไร, ทำอะไรไม่ได้; นี่ก็เป็นจิตว่างอันธพาล. ที่อันธพาลมากไปกว่านั้นเมื่อไม่มีอะไรแล้วก็ทำอะไรตามชอบใจ; ไม่ถือศีล ไม่ถือระเบียบวินัย เทียบรังแกข่มเหงอะไรใครก็ได้ตามชอบใจ. นี่เป็นจิตว่างอันธพาลที่เคลือบเปิดเบี่ยงไป.

เขารู้กันแต่เรื่องความว่าง หรือจิตว่างอันธพาล ซึ่งไม่สามารถจะเอามาประยุกต์กันได้กับชีวิตของคน ทั้ง ๆ ที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสแก่ขรรควาสนว่า “สิ่งที่เป็นประโยชน์ก็อยู่แก่ขรรควาสนตลอดกาลนานนั้น” คือเรื่องเกี่ยวกับสุญญตา

ทั้งหมด” : ใช้คำว่า : *เย เต สุตตนา*; สุตตันตะ อย่างนี้มันหมายถึงระเบียบแบบแผน. คำนี้แปลว่าต้นบรรทัด; สุตฺร หรือพระสูตรนี้แปลว่าต้นบรรทัด; สุตตันตะทั้งหลายเหล่านี้, *สุญญตปฏิสัยยุตฺตา* – ที่เนื่องเฉพาะอยู่กับสุญญา นั่นจะเป็นประโยชน์แก่อกุลแก่ฆราวาสทั้งหลายตลอดกาลนาน. ถ้าเราจะเป็นพุทธบริษัทที่ใช้ได้ เราก็ต้องรู้จักประยุกต์เรื่องสุญญา ให้เข้ากับทุกเรื่อง ที่เกี่ยวกับฆราวาส. โดยเฉพาะเรื่องทศทั้ง ๖ นั้นเป็นกัน จะไม่ทำให้ความทุกข์เกิดขึ้นจากทศใดทศหนึ่งเลย; หรือว่าทศทั้งปวงนี้จะนำไปสู่สุญญา. เกินทางไหนก็ตาม เดินไปให้ถูกทิศ, กระทำให้ถูกทุกทิศ แล้วมันก็กลายเป็นเรื่องสุญญาไปได้เหมือนกัน.

ทั้งนี้เพราะเหตุที่ว่า คำว่า สุญญานนั้นเป็นการบอกความจริงของสิ่งทั้งปวง ไม่ยกเว้นอะไร; จะเป็นบิดามารดา บุตรภรรยา มิตรสหาย ครูบาอาจารย์ก็ตาม, ทั้งหมดที่เป็นบุคคลเหล่านี้, หรือจะเป็นการงานอะไรก็ตาม, ความคิดความนึกอะไรทั้งหมดเหล่านี้ เรียกว่าทั้งปวง มันมีความจริงเป็นสุญญา, คือเป็นไปตามธรรมชาติ, เป็นเรื่องตามธรรมชาติ, อยู่ใต้กฎเกณฑ์ของธรรมชาติ; ไม่เป็นของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง, แล้วมันก็ได้เป็นบุคคล, มันเป็นแต่เพียงธรรมชาติที่เป็นไปตามธรรมชาติ, มีกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ; เพราะฉะนั้นต้องเข้าไปเกี่ยวข้อง ปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ; เพราะธรรมชาติไม่เป็นบุคคล นั้นแหละเรียกว่าสุญญา.

เรื่องสุญญาเนี่ย เามาเตือนแล้วเตือนอีก พูดแล้วพูดอีก พิธีไฟว่า พวกคริสเตียนก็ยังสอนเรื่องสุญญา แม้เกี่ยวกับลูทเธอร์ มาร์ตินลูเธอร์, มีคำกล่าวในคัมภีร์โครีนเธียนตอนท้ายของ *New Testament* เซนต์ปอลสรุปคำสอนของพระเยซูทั้งหมด ไปสอนชาวบ้านพวกหนึ่งว่า *มีภรรยาก็เหมือนกับไม่มีภรรยา,*

มีทรัพย์สมบัติก็จึงเหมือนกับไม่มีทรัพย์สมบัติ, มีความสุขก็จึงเหมือนกับไม่มีความสุข, มีความทุกข์ก็จึงเหมือนกับไม่มีความทุกข์, ชื่อของที่ตลาด อย่าเอาอะไรมา; นี่เป็นเรื่องสุญญาเต็มร้อยเปอร์เซ็นต์ เหมือนกับพุทธศาสนา. แล้วก็อยู่ที่บ้านที่เรือน หนึ่งราวาส; อยู่กับบุตรภรรยา สาม ที่ทรัพย์สมบัติ ที่ความสุขความทุกข์ ที่เกิดขึ้นเป็นประจำวัน; กระทั่งไปชื่อของที่ตลาด ก็หมายความว่า การใช้เงินของเรา เราไม่ถือว่าเรามีกรรมสิทธิ์เป็นสิทธิของเรา ไปชื่อของที่ตลาดจึงไม่ได้เอาอะไรมา. เราไม่ถือว่าเงินของเรา ของที่ขอมานั้นเป็นของเรา ก็เท่ากับไม่ได้เอาอะไรมา มันว่างอยู่เรื่อย, บุตรภรรยาที่ว่าง ทรัพย์สมบัติที่ว่าง, ความทุกข์ความสุขที่ว่าง.

เพราะฉะนั้น พุทธบริษัทอย่าไป หรืออย่าเลยกว่าคริสเตียนในข้อนี้ ที่ประยุกต์คำว่า สุญญาเข้ากันไว้กับทุกสิ่งเกี่ยวกับพรวาส. แต่ว่าเรามีเรื่อง ทิศ ๖ ขึ้นมาอย่างนี้ เกี่ยวจะกลายเป็นเรื่องสำหรับยึดมั่นถือมั่น แล้วก็เลยกลายเป็นไม่ใช่พุทธศาสนาไป. มันต้องกลายเป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติด้วยอย่างถูกต้อง จนไม่เกิดความยึดมั่นถือมั่น แล้วเป็นสุขอยู่ได้ จึงจะเรียกว่าเป็นผู้รู้จักทิศทาง. ทิศทั้งหลายปรากฏเป็นของแจ่มแจ้ง สว่างไสวแก่กุลบุตรนั้น จึงจะเรียกว่าเป็นผู้รู้จักทิศ; จัดการกับปัญหาได้ทุกทิศทุกทาง. ปัญหาไม่มีถึงเชิงคิงขา เราก็ไปไล่สบาย; พึงคู่คล้าย ๆ กับว่าเราหลบซ่อนสิ่งเหล่านี้ไป นั่นเป็นเรื่องทางวัตถุ; ถ้าเป็นเรื่องทางวิญญาณ ก็หมายความว่า เราจัดการปัญหาเหล่านี้ออกไปได้หมด. ปัญหาที่เกิดขึ้นจากภิกษุมารดา ครู อาจารย์ ลูก เมีย ในโลกนี้ มันถูกระทำให้ถูกต้องเรียบร้อย ไม่เป็นปัญหา. นี่เราปฏิบัติต่อกับทุกทิศอย่างถูกต้อง จนปัญหาหมดอย่างนี้ เราก็ไม่มีความทุกข์, ไม่เกิดกิเลส, ไม่เกิดความทุกข์, ก็เรียกว่าว่างได้เหมือนกัน. เพราะฉะนั้นอย่าไปเข้าใจตามนักปราชญ์อันรพาลไป ๆ ว่า สุญญาไม่เกี่ยวกับพรวาส ซึ่งเป็นการคัดค้านคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า คัดค้านเหตุผลของธรรมชาติ โดยธรรมชาติ ตามธรรมชาติ.

ขอใช้คิด, ไม่เผลอยังมองไม่เห็นก็ขอให้ศึกษาพิจารณา ให้รู้ว่ชีวิตนี้เป็น การเดินทาง, ก็ให้ไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ; แล้วแต่จะประพฤติ ปฏิบัติอย่างถูกต้อง หรือผิด, ถ้าผิด ก็ให้ไปผิด; ถ้าถูกต้องมันก็ให้ไป ถูกต้อง ไปสู่จุดหมายปลายทาง. นี่เราก็มีทางที่จะคิดได้จากความจริงแท้ ทุกอย่างทุกประการที่ผ่านมาแล้วในชีวิต. ความจริงที่ถูกต้อง ที่ให้สติปัญญา แก่เรานั้น นั่นแหละก็เรียกว่าอุปกรณ์ หรือ *material* สำหรับจะเอามาคิด. *spiritual - experience* คำนี้เขาใช้กันมากแล้วเดี๋ยวนี้ : *experience* ต่างๆ ในทาง ฝ่าวิญญาน.

คนเคยมีเงินก็รู้ว่า เงินมันเป็นอะไรและเป็นอย่างไร? คนเคยมีลูกเมีย ก็รู้ว่าลูกเมียมันคืออะไร? มันเป็นอย่างไร? มันมีความหมายที่ดี, เกียรติยศ ชื่อเสียงนั่นมันคืออะไร? มันเป็นอย่างไร? อะไรมันเป็นอะไรในค่านึก ที่ผ่าน มา แล้วเรารู้ใจเขาเรียกว่า *spiritual - experience*. *experience* สิ่งนี้มันผลักดัน มนุษย์ไปตามทางที่ถูกต้อง จนไปสู่พระนิพพาน. ที่นี้เพื่อไม่ให้มันเสียเวลามากนัก ก็มีระเบียบแบบแผน วินัยตั้งขึ้นไว้ให้ปฏิบัติให้ถูก เช่นที่ศ. ๖ นี้ ปรากฏอยู่ใน สูตรที่ชื่อว่า สังคาโลวาทสูตร; พอปฏิบัติตามนั้นมันก็ช่วยประหยัดเวลา หรือ ว่าทำให้เกิด *experience* ที่ดีที่สุดขึ้นมาในเวลาอันสั้นอันเร็ว. กุศลธรรมนั้นก็ให้สละ เลื่อนไปสู่นิพพาน แม้ในเพศฆราวาส; ก็เลยเป็นอันว่า เราต้องรู้ว่า เกิดมา ทำไม เพื่อจะได้มีการตั้งจุดหมายของการเดินทางให้ถูกต้อง; เพราะฉะนั้นผมจึง ชอบพูดเรื่องนี้ คือเรื่องเกิดมาทำไม.

ถ้าใครตั้งปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นมา ผมก็ตอบว่า ก็คุณไปรู้เรื่อง เกิดมาทำไมเสียก่อนซิ; แล้วปัญหานั้นมันก็จะตอบไปในตัว. ถ้าเราไม่รู้ว่า เราเกิดมาทำไม เราก็จะทำผิดจุดหมาย; ทำสิ่งที่เรากำลังจะทำ หรือทำอยู่นั้น

ฝึกหัดหมายหมก. เช่นว่า จะเรียนหนังสือ จะศึกษาเล่าเรียน, จะเรียนหนังสือเป็นการศึกษาของมนุษย์นี้ ถ้าเราไม่รู้ว่าจะเกิดมาทำไม การศึกษาของเราจะไม่รู้จะไปทางไหน ก็จะกว้างเหมือนการศึกษาเดียวกัน, เหมือนการศึกษาของโลกในสมัยปัจจุบันนี้ ไม่มีหลักที่ว่า มนุษย์เกิดมาทำไม; การศึกษาก็เลยพรวด พะว้าง ครอบจักรวาลไปเลย, จนในที่สุดมันก็ไม่มีสันติภาพในโลก; มีแต่ความรู้ที่พรวด ที่พวมหัว ที่ช่วยตัวไม่รอดอะไรอย่างนี้; เพราะไม่รู้มันเกิดมาทำไม.

ถ้าสอนกันให้รู้ว่าจะเกิดมาเพื่อมีจุดมุ่งหมายปลายทาง คือพระเจ้า หรือนิพพาน เช่นนี้แล้ว การศึกษามันก็จะรวบรัด หรือมันจะจัดรูปของมันเองไปในลักษณะที่จะเดินไปเร็ว ๆ ถึงพระเจ้า หรือถึงพระนิพพาน โลกนี้ก็มีสันติ. แต่ฉันเห็นว่า เลิกจากไปอย่างความใจชอบของกิเลส โลกนี้ก็มีวิฤตฤกษกาลาว ที่เป็นกรถาวร, ฉะนั้นการศึกษาก็กลายเป็นความผิด, เป็นของผิด, ทำโลกให้มีวิฤตฤกษกาลาว. ถ้าเรารู้ว่าเกิดมาทำไมเสียก่อนแล้ว ก็จะได้เรียนถูกต้องแล้วจะได้เรียนดี, เรียนตรงไปยังจุด. จะทำการงานก็เหมือนกัน ก็ต้องรู้ว่าเกิดมาทำไม; แล้วจึงทำการงานให้ออกกับความมุ่งหมายอันนั้น. จะทำอะไรก็ตามใจ ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์จะทำได้, แม้ที่สุดแต่การเล่นกีฬาเล่นดนตรี; ถ้าเรารู้ว่า เราเกิดมาทำไมกัน แน่ ๆ จริงจังแล้ว เราก็จะพากันเล่นกีฬาเล่นดนตรี ที่เป็นประโยชน์แก่วัตถุประสงค์อันนี้. มิฉะนั้นเราก็จะกลายเป็นเล่นกีฬา เล่นดนตรีที่ส่งเสริมแก่กิเลส ดังที่ทำกันอยู่. เราจะกินจะอยู่ จะแต่งเนื้อแต่งตัว จะทำอะไรในชีวิต มันก็ต้องรู้ว่าเกิดมาทำไมเสียก่อน มันจึงจะทำให้ได้ผลอันนั้น.

เกี่ยวเนื่องกับระบบของการกินอยู่ การแต่งเนื้อแต่งตัวเป็นอย่างไร มันล้วนแต่เป็นไปเพื่อความอยู่ยากลำบาก ทำให้เกิดความเป็นอันธพาลมากไปกว่าเดิม.

นี่คือผู้ที่ไม่รู้ทิศทาง ว่าเกิดมาทำไม. เพราะฉะนั้น ขอให้ภาวนาไว้ทุกคนว่า เกิดมาทำไม ? ให้พบคำตอบที่ถูกต้องเรื่อย ๆ ไป. ถ้าเราไม่รู้ก็อย่าอวดคิด.

เด็ก ๆ หรือคนหนุ่มที่เกิดมาในโลกนี้แล้ว เมื่อไม่รู้ ว่า เกิดมาทำไม ; ก็อย่าเพ้ออวดคิด. ต้องเงี่ยหูฟังคำสอนของบัณฑิตทั้งหลาย มีพระพุทธเจ้าเป็น ประมุข. นี่พูดก่อนซึ่งจะเอาเปรียบหน่อย มันเป็นภาษาของพุทธศาสนิกชนกัน อยู่อย่างนี้ “บัณฑิตทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน” ก็หมายความว่า ผู้มี ปัญญาความรู้ทั้งหลาย เราจะยกเอาพระพุทธเจ้าเป็นผู้เลิศกว่าใคร ๆ นำหน้าใคร ๆ ว่าบัณฑิตทั้งหลายซึ่งได้กล่าวกันไว้ว่า เกิดมาทำไมนี้ สองฟังดูก่อน มันจะเป็น เรื่องช่วยให้ง่ายเข้า. ถ้าเอาพระพุทธเจ้าเป็นหลัก ก็เกิดมาเพื่อไปนิพพานทั้งนั้น. วัฏฏะสงสารมันจะจบลงเมื่อนิพพาน ; ก็กลายเป็นว่า เกิดมาเพื่อไปนิพพาน.

ถ้าเป็นวัฒนธรรมอินเดีย ซึ่งเป็นแดนเกิดของพุทธศาสนา และเป็น วัฒนธรรมที่เขาพูดกันมาแล้วก่อนพุทธกาล ก็มีหลักอย่างเดียวกัน ว่าเกิดมาเพื่อ ไปสู่จุดหมายปลายทางที่สูงสุด เหมือนที่พูดอยู่บ่อย ๆ ว่าอาศรมทั้ง ๔ : เกิดมาเพื่อ เป็นเด็กให้ถูกต้อง คือเป็นพรหมจารี ; เป็นผู้ใหญ่ให้ถูกต้อง คือเป็นคฤหัสถ์ ; แล้วก็เป็นผู้แก่ให้ถูกต้อง คือเป็นวนปรสดี ออกไปหาความสงบทางจิตใจ ; แล้ว ก็เป็นผู้เฒ่าให้ถูกต้อง คือเป็นสันยาสีที่ถูกต้อง คือแจกของส่งตะเกียงให้แก่ลูกเด็ก ๆ.

เป็นพรหมจารี เป็นคฤหัสถ์ เป็นวนปรสดี เป็นสันยาสี ให้มันได้ อย่างนี้ ; หรือว่าเรื่องเบ้ามี ขีววิ ภาพชีวิต ๑๐ ภาพข้างหลังจอห์น มันก็เป็น ลำดับของการเดินทาง ที่จะต้องเดินไปอย่างนั้น. ตัวเองเดินจนถึงความว่าง. (ภาพ ที่ ๘) เหลือจากนั้นก็กองลงไปทางแจกของ – ส่งตะเกียงให้แก่ผู้อื่น ให้ว่าง ตาม ๆ กันมา. เพราะฉะนั้นเราเดินไปถึงความว่างคือนิพพาน หลังจากนั้นก็ช่วย

ให้ผู้อื่นได้เดินไปถึงนิพพานด้วย. นี่เกิดมาทำไม ก็ดูเขาจากความคิด หรือคำสอน
ข้อนี้.

เมื่อเป็นเหตุให้ติดก็อย่างยุ่งวุ่น เป็นแต่ตัวมดเขี้ยว วอกวนไป วอกวนมา.
นี้เราชอบดูถูกเขาอย่างนี้; แล้วก็ให้มดดูเขาเห็นตามอกตัวนั้นบ้าง. สัญชาตญาณ
ที่เป็นทุนเดิมของสัตว์ ที่มีอยู่ในชีวิตจิตใจนั้นคือความรู้. เรียกว่า “ธรรมชาติ
แห่งความเป็นพุทธะ” มีอยู่ในชีวิตทุกชีวิต. มันมุ่งหมายจะไปในทางที่สูงที่สุดทั้ง
นั้นแหละ หากแต่ถ้าอวิชชาเข้ามาแทรกแซง. อวิชชาจะเข้ามาแทรกแซงมากน้อย
อย่างไร ก็เพราะสิ่งที่เข้ามาทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ
เป็นประจำวัน; แล้วมันเกิดบังเอิญให้เป็นไป ในทางที่จะเียง หรือเป็นอวิชชา
เสียเรื่อย. แต่ข้อแห่งความเป็นพุทธะนั้น มันต้องการจะไปให้ถูกต้องอยู่เรื่อย
มันก็จะถนัดไปทางนั้นอยู่เรื่อย ก็จะทำจิตอวิชชาเสีย. อวิชชาไม่เกิดเมื่อไร
มันจะเดินถูกทางเมื่อนั้น: เพราะว่าโดยหลักธรรมชาติแล้ว มันจะเป็นไปถูกต้องทาง
คือมันจะเป็นไปเพื่อความรอด.

เพราะฉะนั้นเราจะไม่ดูถูกเขา เขาก็ไม่แพ้ตัวทั้งปวง คือมันมีธรรมชาติ
แห่งความเป็นพุทธะอยู่ในจิต ในกระแสแห่งจิตของมัน. เหมือนกับเท้าของเรา
ที่นี้ สองปล่องขี้ มันกลับบ้านถูกทั้งนั้น มันไม่ไปในทิศทางที่ผิด; มันจะไปใน
ทางที่เป็นความปลอดภัยเสมอ คือไปป่าไปดง มันไม่เข้าไปในถลาต. เคยมีผู้เล่า
ให้ฟัง หรือเคยอ่านหนังสือบ้าง ว่าแม่เท้าขึ้นไม่ไหวไว้นาน สุนัขไล่ต้อนหลายตัว
พอถูกเท้าออกเป็นตัวขึ้นมามันวิ่งลงน้ำทุกตัว ไม่มีใครสอน. สัญชาตญาณอะไร
อันหนึ่ง ที่ถ่ายทอดอยู่ในจิต มันจะวิ่งไปสู่ทะเล ในน้ำ ในทะเลทุกตัวเลย. ลูกเท้า
เล็กๆ ไม่มีใครสอน ไม่วิ่งขึ้นไปบนภูเขาเลย. นี่แสดงว่าธรรมชาติมีอะไรก็กลับ
อย่างนี้ เป็นคล้ายๆกับว่า เว้นแห่งความเป็นพุทธะ มีสติปัญญาอย่างนั้นอยู่ทั้งนั้น;
เพราะฉะนั้นมันจึงรอด.

แล้วยังสังเกตเห็นอริอย่างหนึ่ง เช่นปลา เราแก่งจับเอามาปล่อยไว้ที่
 แหล่งมันรู้จักว่ายทวนน้ำ ทิศไหนจะมีน้ำ; มันรู้จักอย่างน่าประหลาด. มันจะ
 ไม่แตกไปหาทิศที่ยังแห้งมากขึ้น หรือที่สูง มันจะเลกไปหาที่ต่ำ; ซึ่งมันจะรู้ได้
 ด้วยความรู้สึกอะไรหนึ่ง คล้าย ๆ กับที่เราเรียกกันเดี๋ยวนี่ว่า เรต้า, คือรับ
 กระแสจากรวมชาติได้ จนรู้ว่าทิศไหนลุ่ม ทิศไหนทะเล. เพราะฉะนั้นเราไม่
 ตูลงสัตว์ เรายอมรับว่าสัตว์มันก็มีการเดินทาง ที่จะไปสู่จุดหมายปลายทาง ที่ดีที่สุด
 จนเป็นสัตว์ที่มีวิวัฒนาการที่ดีขึ้นเป็นมนุษย์; แล้วก็ไม่นิพนธ์ด้วยกันทั้งนั้น;
 จนพูดว่า วิญญาณแล้วต้องไปจบลงที่นิพพาน. ทางวัตถุก็ตาม ทางวิญญาณ
 ก็ตาม วิญญาณจะต้องจบลงที่สิ่งที่ดีที่สุด ที่สัตว์เหล่านั้นควรจะได้ คือ
 นิพพาน; ไม่เป็นวิญญาณตลอดกาล. นี่แหละคือเกิดมาทำไม.

เพราะฉะนั้นขอให้สนใจคำว่า *เกิดมาทำไม* ? ให้ถูกต้องที่ขึ้น ๆ ให้
 สูงขึ้น ๆ. แล้วมันจะตอบปัญหาต่าง ๆ ได้ในตัวเอง โดยความรู้สึกของเชื้อแห่ง
 ความเป็นพุทธะ. ธรรมชาติแห่งความเป็นพุทธะ มีอยู่ในสัตว์ทุกคน แต่บาน
 ไม่ออก มันเบิกบานไม่ออก, มันหุบอยู่ มันหดเหี่ยวอยู่; เพราะปัจจัยแวดล้อม
 มันไม่ดี. ที่เรามาทำให้ปัจจัยแวดล้อมดี เหมือนกับใส่ปุ๋ยดี รดน้ำพรรณดินดี
 นี่คือการปฏิบัติธรรม; มันก็งอกงามเป็นพุทธะขึ้นมาได้. นี่การเรียนรู้เรื่องทิศ
 ทั้งหลายก็เพื่อความเป็นอย่างนี้นั่น.

จงเป็นอยู่ในลักษณะที่ว่า ธรรมชาติแห่งความเป็นพุทธะจะงอกงาม
 ขึ้นทุกวัน ๆ ทุกเดือนทุกปี มันก็มีเท่านั้นเอง. ตรงกับคำที่พระพุทธเจ้าท่าน
 ตรัสไว้ว่า “ถ้าภิกษุทั้งหลายเหล่านี้จะเป็นอยู่โดยชอบไซ้ ทั่วโลกจะไม่ว่างจาก
 พระอรหันต์”. นี่มีอยู่ในตอนท้ายของมหาปรีนิพพานสูตร พระพุทธเจ้าตรัส
 เมื่อจะปรินิพพานอยู่หยก ๆ ซึ่งถือว่าเป็นพินัยกรรมของท่าน ว่า “ภิกษุเหล่านี้

จักเป็นอยู่โดยชอบไซ้ โลกก็จะไม่ว่างจากพระอรหันต์". คล้าย ๆ จะบอกว่าไม่ต้องทำอะไรมาก อยู่ให้ถูกต้องตามกฎหมายเกณฑ์ของธรรมชาติ เหมือนกับคนน้ำใส่ปุ๋ยพรวนดินให้แก่ต้นไม้ต้นนั้น มันก็จะงอกงามเอง ไม่มีใครไปทำให้มันงอกงามได้.

ให้เป็นอยู่ให้โดยชอบ ชนิดที่ว่าไม่มีพิษร้ายอันตรายอะไรเกิดขึ้นมา ทางสัน ทางกาย หรือทางจิตอะไร; ธรรมชาติแห่งความเป็นพุทธะก็จะเจริญงอกงามเบิกบาน ก็เป็นพระอรหันต์ได้ในเวลาอันสั้น. เพราะฉะนั้นให้อยู่ให้ถูกต้อง, อยู่เฉย ๆ ก็ได้ แต่อยู่ให้ถูกต้อง. คำว่าเฉย ๆ นี้มันเป็นความถูกต้อง; เพราะฉะนั้นความถูกต้องนี้คงไม่ใช่เฉย ๆ; แต่จำนวนพุทธันคล้าย ๆ กันว่าอยู่เฉย ๆ. อยู่ให้ถูกต้อง ไม่ได้อยู่เฉย ๆ โดยไม่ได้ทำอะไร; แต่อยู่เฉย ๆ ในความถูกต้อง. มีความถูกต้องอยู่ที่เนื้อที่ตัว ก็เสถียรไม่ได้ นานเข้าก็หมด. นี่ก็รวมอยู่ในความที่ว่า รู้จักทิศทาง สัมผัส สัมผัส; มีความสว่างไสวอยู่ตลอดเวลา ทิศทั้งหลายไม่มีคมัวแก่บุคคลนั้น; ทิศทั้งหลายย่อมปรากฏแจ่มแจ้งแก่บุคคลนั้น. อยู่โดยชอบอย่างนี้ไซ้ โลกจะไม่ว่างจากพระอรหันต์.

นี่ เราพูดกันคราวนี้ มุ่งหมายสำหรับผู้ที่ยังจะต้องไปแสดงบทบาทเป็นพระราชา ก็จะเป็นพระราชาที่ดี มีทิศทางที่สว่างไสว. ชีวิตนี้ก็เป็นการเจริญงอกงาม วิวัฒนาการไปสู่จุดหมายปลายทางได้ เร็วหรือช้า แล้วแต่สิ่งแวดล้อมเหล่านั้น, แล้วแต่เหตุปัจจัยเหล่านั้น. พระราชาคนหนึ่งเป็นพระอรหันต์ก่อนผู้ที่กำลังบวชเป็นพระก็ได้; อย่าเข้าใจผิด. ตามพยานหลักฐานที่เคยปรากฏมาแล้วในครั้งพุทธกาล : พระราชาไปเฝ้าพระพุทธเจ้า เป็นพระอรหันต์ที่นั่น เคียวนั้น; ทั้งที่พระอรหันต์ทั้งหลายของคัมภีร์ยังไม่เป็น; นั่งอยู่ใกล้

พระพุทธเจ้าด้วยซ้ำไป ยังไม่เป็น. นี่เพราะเขาเดินทิศทางที่ไม่เหมาะสม
ไม่เป็นความถูกต้องที่ที่เหมาะสม.

ความเหมาะสมเขาเรียกว่า “สมังคี”; มัคคสมังคี คือองค์
แห่งมรรค ๘ ประการ มีความเหมาะสมในลักษณะที่ถูกต้องและพอดี จึงเป็น
พระอรหันต์ที่นั่นและเกี่ยวนั้น. เพราะฉะนั้นถ้าเป็นฆราวาสอย่างงั่ว อย่างโง่
อย่างบ้า อย่างปดุนคนหนาแล้ว มันก็จริงละ ที่จะจมตกนอนอยู่ในโคลน
นั่นแหละ. แต่ถ้าเป็นฆราวาส เป็นพุทธบริษัทที่ดี ปฏิบัติอยู่ในธรรมของพระ-
พุทธเจ้า ก็มีหวังที่จะเป็นพระอรหันต์เมื่อไรก็ได้. ความทุกข์กลายเป็นบทเรียน
ความยุ่งยากกลายเป็นบทเรียน, บุกรกรรยา สามเณรอะไร ๆ กลายเป็นบทเรียน,
ทรัพย์สินสมบัติกลายเป็นบทเรียน, เรื่องกิน เรื่องถาม เรื่องเกียรติ กลายเป็น
บทเรียน; บทเรียนเหล่านี้ส่งเสริมไปนิพพาน คือเอาชนะสิ่งเหล่านี้ได้ ฉะนั้น
บุคคลนี้จึงเป็นบุคคลที่มีโชคที่สุด. ถ้าใครต้องการเป็นบุคคลที่มีโชคที่สุด
จงทำอย่างนี้: ไม่ต้องไปคุมหมอ ไม่ต้องไปทำพิธีไสยศาสตร์.

ถ้าต้องการจะเป็นบุคคลผู้มีโชคที่สุดละก็ สนใจในเรื่องสัญญา
อย่างที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า มันเป็นประโยชน์แก่อกุลแก่ฆราวาสทั้งหลายตลอดกาล
นาน. เอาสัญญานั้นแหละมาเป็นน้ำมนต์ เป็นฤกษ์ยาม เป็นอะไรต่าง ๆ
ที่จะมาอาบรด. อย่าลืมมันเรื่องตัวกู ของกู ก็จะเป็นฆราวาสที่เยือกเย็นได้.
ถ้ายึดมันถือมันมากเท่าไร ก็จะเป็นฆราวาสที่อันธพาล แล้วกระทบกระทั่ง
จะเบียดเบียนกันและกันไม่มีที่สิ้นสุด. ถ้ามีการเป็นอยู่ถูกต้อง; ตัวกู – ของกู
ไม่เกิด หรือเกิดยาก, หรือเกิดแต่บ่อย มันก็มีโชคดี.

ที่นี่ เราก็อธิบายความไม่เห็นแก่ตัวของคนนี้ เป็นหลักปฏิบัติที่ถูกต้อง
ต่อทุกสิ่งทุกอย่างทั้งปวง. การที่เราทำอะไรไม่สำเร็จ หรือเราทำอะไรไม่ได้ ทำอะไร

ไม่ประกอบด้วยธรรมนี้ เพราะตัวกู – ของกูนั้นเข้ามาแทรก. คนเห็นแก่ตัวนั้นก็ไม่เห็นแก่ผู้อื่น; มันเห็นแก่ตัวกู มันก็จะไม่เห็นแก่บุตรภรรยาด้วยซ้ำไป. ถ้าคนใดเห็นแก่บุตรภรณามากกว่าตัวเอง คนนั้นมันก็จะเห็นแก่ของกู. หลีกหนีตัวกู – ของกูไปไม่พ้น; มันก็เห็นความเห็นแก่ของกูไปไม่พ้น. รักลูกเมียมากกว่าตัวเอง ก็คือเห็นแก่ของ ๆ กู; รักตัวเองมากกว่าลูกเมีย ก็คือเห็นแก่ตัวกู. เรื่องตัวกู – ของกูนี้ คือผ้าที่เกิดขึ้นมาปิดบังก็คั่นธรรมชาติแห่งความเป็นพุทธะที่มีอยู่ในทุกคน ไม่ให้เจริญงอกงาม; ให้มันชะงัก ให้มันตัน หรือให้มันเหี่ยวแห้งไป ให้มันจวนตายอยู่บ่อย ๆ; หรือตายแล้วตายอีกอยู่บ่อย ๆ.

นี่เป็นอันว่า เราได้มองดูกันอย่างกว้างขวางเป็นการสรุปความรู้เกี่ยวกับทุกทั้งปวง แม้สำหรับพรวาสในลักษณะอย่างนี้. ผมถือว่าอย่างนี้เป็นความรู้ที่จำเป็นสำหรับพรวาส เหมือนที่พระพุทธเจ้าท่านตรัส ว่าเรื่องสัญญาตาจำเป็นแก่พรวาส. ส่วนข้อปฏิบัติปลีกย่อยอย่างที่มีอยู่ในแนวไกวทนนั่น ไปท่องเอาเอง มีกาวธบายณไปแล้ว; ไม่ต้องมาเสียเวลาด้วย. มันก็จะเข้าใจได้ง่ายสำหรับผู้ที่มีการศึกษาอย่างนี้ : ปฏิบัติต่อบิณฑามารดาอย่างไร แล้วจะได้ผลอย่างไร ? ปฏิบัติต่อบุตรภรรยาอย่างไร แล้วจะได้ผลอย่างไร ? ฯลฯ

แต่ขอเตือนว่า อย่าไปเข้าใจว่า ไปมัวเป็นลูกหนี้ เจ้าหนี้กันอยู่อย่างนั้น; มันจะทำให้มีการผูกพันอีกอันหนึ่งขึ้นมาโดยไม่รู้สึกตัว. ถ้าไปอ่านดูในแนวไกวทนนแล้ว อาจจะเข้าใจผิดว่า เราปฏิบัติต่อบิณฑามารดา เพื่อเกิดสิทธิที่จะทวงเอาบุญคุณมาให้บิณฑามารดากระทำแก่เราอย่างนี้. เราปฏิบัติต่อบุตรภรรยาแล้วเกิดสิทธิที่จะทวงเอาบุญคุณมา ว่าบุตรภรรยาจงให้แก่เราอย่างนี้ เป็นการสนองตอบ; อย่างนี้แล้วจะไปกันใหญ่. ขอให้เข้าใจว่า เป็นเพียงหน้าที่ที่บิณฑามารดาจะต้องปฏิบัติต่อบุตรอย่างนี้; แล้วบุตรก็ต้องปฏิบัติต่อบิณฑามารดา

อย่างนี้. อาจารย์จะปฏิบัติต่อกษัตริย์อย่างนี้; และกษัตริย์จะปฏิบัติต่ออาจารย์อย่างนี้; อย่าทำให้เกิดสิทธิทางหนังสือขึ้นมา มันจะน่าหัวเราะ; แล้วจะกลายเป็นถอยหลังแน่นจนเลย.

แล้วอย่าลืมว่า คนๆ หนึ่งมันเป็นที่ทั้งหมดคนละ. อย่างผมนี่มันเป็นภิกษุ ผมก็ต้องมีบิณฑบาต; แม้ตายไปแล้วก็ต้องถือว่ามีบิณฑบาต. และผมก็มีบุตรที่เขาเรียกกันว่า บุตรโดยธรรม; มีลูกศิษย์ มีอะไรนี่เรียกว่าเป็นบุตรโดยธรรม. คนๆ หนึ่งเป็นฆราวาส มองไปทางนี้มีลูก, มองไปทางโน้นมีพ่อแม่; ตัวเองก็เป็นทั้งพ่อแม่ เป็นทั้งลูก เป็นทั้งศิษย์ เป็นทั้งอาจารย์ พร้อมกันไปในตัวคนเดียวนั่นแหละ. เพราะฉะนั้นมันก็มีหน้าที่ มีการขึ้นมาหลายอย่าง อย่างนี้. อย่าแยกรับเอาแต่เพียงอย่างเดียว; หรืออย่ายื่นเอาแต่เพียงอย่างเดียว.

คนทุกคนมีภาระหน้าที่ที่ครอบงำกันทุกทิศทุกทาง. บางทีเราก็อยู่ในฐานะสมณะเพราะหมดใจสำหรับลูกเล็กๆ ไม่ใช่เป็นแค่ครูบาอาจารย์อย่างเดียว; เพราะเราจะต้องรักงูเล็กๆ เด็กๆ ให้เดินทางถูกทางจิตทางวิญญาณ. มันก็เป็นหมด มันต้องรับผิดชอบหมด; จะไปหลงว่าเป็นแต่อย่างเดียวๆ, หรือเป็นทีละอย่างๆ กันก็เวียนหัว. มันต้องมีอะไรที่ไต่กรบนั่น แล้วให้ตั้งเต้านั้นส่งเสริม ให้เดินไปๆ, เคลื่อนไปสู่จุดหมายปลายทาง. ทิศที่ควรไปในนี้คือ นิพพาน จุดหมายปลายทาง.

พรหมจรรย์ตัวพุทธศาสนา นี่ ก็คือตัวหนทางที่มีเส้นเดียว; แล้วก็เป็นทางที่จะปฏิบัติเฉพาะตน คือเดินคนเดียว; แล้วไปสู่จุดหมายปลายทางอันเดียวคือนิพพาน; มีแต่เรื่องอื่นๆ เรื่อย. เพราะฉะนั้นจึงถือว่า มีบุตร มีภรรยา

